

Knack

weekend

- I VROUWELIJKE VORMEN
Architectes van de toekomst
- II GOED GERIEF
Bouwen met hout en recup
- III BLOKKENSPEL
Out of the box interieurs

DESIGN

N° 07

20 oktober
2021

Hoort bij het weekblad Knack
nr. 42 van 20 tot 26 oktober 2021.
Knack Weekend, elke week samen
met Knack en Knack Focus. ISSN
0772294x

VROUWEN

ROEF

Maatschappij

Waar zitten die vrouwelijke architecten?

Ongeveer de helft van onze architectuurstudenten is een vrouw. Waarom blijven er zo weinig in de sector na hun afstuderen? We zochten een verklaring en stellen zeven Belgische architectenbureaus met vrouwen aan het roer voor.

Op de schoolbanken zijn de cijfers nog in evenwicht: in België studeren evenveel jongens als meisjes voor architect of ingenieur-architect. Maar na hun afstuderen neemt het aantal vrouwen in de sector al snel af. In 2020 was 36 procent van alle geregistreerde architecten in Vlaanderen en Brussel een vrouw, zo blijkt uit cijfers van de Orde van Architecten. Bovendien staan er in ons land minder vrouwen aan het hoofd van een architectenkantoor en verdienen ze minder dan mannen.

Andere cijfers schetsen een even triestig beeld: vrouwen winnen in ons land maar 16 procent van de architectuurprijzen en komen maar voor 8 procent aan bod in *A+*, een onafhankelijk Belgisch vakblad voor architecten, zo bleek uit een thesisonderzoek van Carolien Vermeiren (master in gender en diversiteit) in 2017. Ook binnen de Orde van Architecten, waar iedereen zich moet registreren die in België het beroep van architect wil uitoefenen, zijn vrouwen maar voor 13,3 procent aanwezig in de verschillende bestuursraden.

Ben jij de stagiaire?

Een eenvoudige verklaring voor het fenomeen is er niet. Laat staan een snelle oplossing. "Een combinatie van verschillende factoren doet het aantal vrouwen in de architectuur dalen", zegt Hilde Heynen, gewoon hoogleraar aan het departement architectuur van de KU Leuven. Een eerste oorzaak is volgens Heynen het beeld dat we hebben van een architect. "De meesten mensen denken bij een architect aan een man", zegt ze. "Een van mijn thesisstudenten, Susanna Harutyunyan, interviewde vorig jaar twintig vrouwelijke architecten over dit thema. Een van haar respondenten vatte het zo samen: 'Kom je als vrouw op een werf aan, dan denkt iedereen dat je een assistente of stagiaire bent. Ze verwachten niet dat jij de architect bent.'"

Dat mannen aan het hoofd staan van de meeste architectuurbureaus maakt ook dat ze sneller een jongeman zullen aanduiden als hun poulain, ondervindt Hilde

Heynen. "Mensen zijn nu eenmaal geneigd te kiezen op wie ze lijken. Een jongeman krijgt een duwtje in de rug en mag uitdagende projecten doen waarmee hij aandacht kan verdienen, terwijl een jonge vrouw, die op school even goede punten haalde, sneller op een routineproject gezet wordt. Uiteraard handelt niet elke mannelijke vennoot zo, maar toch belemmert dit zeker een aantal vrouwen om door te groeien."

Een tweede factor die vrouwen uit de sector doet verdwijnen, zijn bepaalde waarden die de architectuursector vooropstelt. "Architectuur draait rond eer, competitie, een zekere gehaaidheid en jezelf kunnen verkopen. Kenmerken die doorgaans als mannelijk worden omschreven", zegt Hilde Heynen, die ook al jaren onderzoek doet naar gender in architectuur. "Meisjes wordt als kind al geleerd om op de achtergrond te blijven en samen met anderen te spelen. Ze worden minder aangemoedigd om haantje-de-voorste te zijn. Maar architectuur is een beetje zoals kunst of literatuur: je wordt pas gezien als een goede architect als je je smijt, prijzen wint en met je realisaties *in de boekjes* staat. Daar horen wedstrijden, deadlines, nachten doorwerken en heel wat netwerken bij. Ook daar zijn het vaker vrouwen dan mannen die beslissen dat ze het er niet voor over hebben. Zaha Hadid is vaak de enige naam van een vrouwelijke architect die het grote publiek kent."

Een derde reden waarom vrouwen afhaken is het zelfstandigenstatuut. "Architecten in België zijn zelfstandigen, al vanaf hun stage", zegt Sofie De Caigny, directeur van het Vlaams Architectuurinstituut. "In realiteit zijn het vaak schijnzelfstandigen die maar één opdrachtgever hebben, een statuut dat hun geen bescherming biedt bij ziekte en dat veel vrouwen met een kinderwens voor een moeilijk dilemma stelt: blijf ik drie maanden thuis zonder inkomen met een baby, of zoek ik een job als bediende met betaald zwangerschapsverlof? Het is vaak in de periode waarin jonge gezinnen zich vormen dat vrouwen de architectuurwereld verlaten."

KUNNEN JE BOUWEN

Lekkende pijn

Een eenzijdige kijk op wat architectuur is maakt deel uit van het probleem. "Vooral de onderlinge rivaliteit en het zelfstandige auteurschap zijn bepalend geweest voor de cultuur van de architectuur in de laatste honderd jaar", zegt Lara Schrijver, hoogleraar architectuurtheorie aan de Universiteit Antwerpen. "Het gevolg is dat de buitenwereld niet altijd beseft dat er een heel team achter het werk van Le Corbusier, Léon Stynen of Rem Koolhaas zit. Journalisten willen het volgende creatieve genie signaleren. Wedstrijden zetten één naam in de spotlights. Het systeem is erop gericht om van individuen sterren te maken, terwijl geen enkele architect zonder een team kan. Vernieuwend voor vrouwen waren bewegingen zoals Matrix, een feministisch, door vrouwen geleid en multiraciaal architectuurcollectief uit Londen in de jaren tachtig. Op foto's van hun bijeenkomsten zag je ook kinderen. Dat was op veel vlakken helemaal anders dan de klassieke architectuurconferenties waar enkel mannen in pak rondlopen. Zulke voorbeelden of rolmodellen zijn er te weinig voor vrouwen."

Het fenomeen waarbij meer vrouwen dan mannen afhaken op weg naar de top wordt de 'lekkende pijn' genoemd. "Niet dat die vrouwen allemaal verdwijnen uit de architectuur", zegt Hilde Heynen. "Vaak gaan ze werken bij gemeenten, voor de overheid of een bouwmeester waar ze als ambtenaar meewerken aan projecten. Denk aan Ringland. Op de stedenbouwkundige dienst van Antwerpen en elders trekken heel wat competente dames mee aan de kar van dat project. Maar ze ondertekenen hun werk niet langer met hun eigen naam. Het zijn niet de mensen over wie tentoonstellingen gemaakt worden of publicaties geschreven worden."

Uiteraard mogen vrouwen een andere weg inslaan en

ties zijn nodig", zegt Hilde Heynen. "In Zweden, waar meer vrouwen actief zijn in de architectuur dan in België en ze voor het eerst ook meer verdienen dan mannen, zijn heel wat feministische actiegroepen actief. Ze blijven aandacht vragen voor de gelijke behandeling van vrouwen, om zeker niet in oude patronen te vervallen. Covid heeft ons geleerd dat het nog altijd vooral vrouwen zijn die hun carrière aan de kant schuiven wanneer er voor het gezin gezorgd moet worden."

De ondervertegenwoordiging van vrouwen in de bouw is evengoed een maatschappelijk als een architectuurprobleem en een transformatie zal er niet van de ene op de andere dag komen. Toch is er één ding dat bedrijven nu al kunnen doen: mannen en vrouwen hetzelfde betalen. Uit een online bevraging uit 2017, uitgevoerd door onderzoeksgroep CuDOS aan de UGent, blijkt dat vrouwelijke architecten in België opvallend minder verdienen dan mannen. In de laagste inkomenscategorie, met een jaarloon van minder dan 20.000 euro netto, zat 27,4 procent van de mannelijke architecten en 40,5 procent van de vrouwelijke architecten. In de hoogste inkomenscategorie, met meer dan 60.000 euro netto per jaar, zat 11,6 procent mannen en 2,9 procent vrouwen.

"Uit onderzoek blijkt dat vrouwen minder snel opslag vragen dan mannen", zegt Sabine Leribaux, partner in

SAMENSTELLING
AMÉLIE ROMBAUTS
& FANNY BOUVRY

TEKST
ELKE LAHOUSSE,
JORIK LEEMANS
& JEAN-MICHEL
LECLERCQ

hoeft het niet hun droom te zijn om wolkenkrabbers of musea te ontwerpen, bouwwerken die vaak nog als het toppunt van succes worden gezien. "Een nieuwe brede definitie van wat succes in de architectuur betekent, zou meer vrouwen in de kijker zetten", zegt Lara Schrijver. "Als we een cultuur zouden hebben die meer oog heeft voor teamwerk, voor thema's als openbare ruimte, huisvesting of architectuurkritiek, dan zou het opvallen dat heel veel vrouwen een bijdrage leveren aan de architectuur. Ze worden alleen niet zichtbaar gemaakt."

Het Zweedse voorbeeld

Vrouwen zichtbaarder maken in de architectuur, daar draait het ook om bij Women in Architecture, een Instagramaccount dat ervaringen van vrouwen in het veld wil belichten, en Wiki Women Design, een initiatief van het Vlaams Architectuurinstituut dat de voorbijgegaan maanden vergeten vrouwen uit de designwereld op Wikipedia deed belanden. In België zijn het de eerste tekenen van activisme om vrouwen in de kijker te zetten. "Zulke ac-

het Brusselse architectenkantoor architectesassoc+. "Daarom wordt in ons kantoor op het einde van het jaar ieders loon geëvalueerd. Wie opslag verdient krijgt dat automatisch. Het is een eenvoudige manier om vooral jonge vrouwelijke architecten loon naar werken te geven."

Als Belgische afgevaardigde voor de werkgroep Women in Architecture van de internationale organisatie Architects' Council Europe (ACE) werkt Sabine Leribaux momenteel mee aan een toolkit voor gendergelijkheid in de architectuur. "Het moet een praktisch pamflet worden met ideeën en tips die architectenbureaus, universiteiten en administraties kunnen toepassen om vrouwen in de architectuur gelijke kansen te geven. Het zijn tips rond gedrag, verloning en de werkcultuur. Ik weet dat we het probleem hiermee niet meteen zullen oplossen. Maar alle stappen helpen."

Op de volgende pagina's zie je het werk van zeven Belgische architectenbureaus met vrouwen aan het roer.

Julie Palma Engels staat aan het hoofd van Studio P Architects

Op bouwerven krijgt Julie vaak de opmerking 'dat we hier niet in Amerika zijn'. "Maar mijn stijl is helemaal niet Amerikaans", dient ze haar critici van repliek. "Integendeel. Ik heb een groot respect voor de architectuur van hier. Maar ik ben gewend aan de strenge werking van grote bureaus en de grote schaal van de projecten daar. Dat heeft mij misschien wat assertiever gemaakt, in die zin dat ik mijn ideeën verdedig. Zonder ze op te dringen, welteverstaan. Architectuur is geen dictatuur. Integendeel. Zoals in een huwelijk en in het leven moet je compromissen sluiten."

ALEXANDER DHNET

Na haar studie in Antwerpen werkte Julie voor het bureau Skidmore, Owings & Merrill in Brussel, Londen en Chicago en leidde ze grote projecten. Het is ook daar dat ze haar toekomstige man Jo Palma (onder meer architect van de NATO-site in Evere) ontmoette. Terug in Sint-Genesius-Rode, waar ze opgroeide, renoveerde ze hun eigen huis, maar ook het prachtige Maison O. Tussendoor zette

ze Studio P Architects op. De minimalistische en luxe projecten volgden elkaar op, in België of op Ibiza. Van het modernisme van Le Corbusier en Mies van der Rohe nam ze een aantal principes over zoals licht, perspectief, circulatie en materialen, maar ze vertaalt die naar de huidige tijd. "Deze modernistische principes hebben hun deugd bewezen. Ze trouw blijven behoedt mij voor vergissingen." Ze heeft naar eigen zeggen nooit stilgestaan bij haar leidinggevende positie als architecte. "Ik kom uit een familie van zelfstandigen en ben op gelijke voet grootgebracht met mijn broer en mijn zus. Bezig zijn met je kinderen en met je onderneming is natuurlijk niet eenvoudig. Als er meer mannelijke architecten zijn, is dat omdat ze over het algemeen minder tijd doorbrengen met hun familie. Maar als je goed georganiseerd en goed omringd bent, kan er veel. Er zijn heel wat vrouwen met kinderen die belangrijker jobs hebben dan ik. En zij hebben alles in de hand."

studioparchitects.com

Maatschappij

BE PICTURES

De toevoeging van de moderne uitbouw zet de art-deco kenmerken van Maison O in Sint-Genesius-Rode net extra in de verf. Julie Palma Engels' eerste grote project was de start van een portfolio dat luxe en warm minimalisme combineert.